

UN COP D'ULL ALS ANOMENATS TRASTORNATS DE LA CONDUCTA

Francesc Vilà

Psicoanalista. Director de l'Àrea Social, Fundació Cassià Just

UNA MICA DE SOCIOLOGIA D'ESTAR PER CASA

L'època no veu amb bons ulls els adolescents. De fet, des de principis del segle XX, els joves no surten massa ben parats a les fotos i, ara, sembla molt pitjor. Fins fa poc no era difícil d'explicar: ser jove resultava poc compatible amb empassar-se els valors dels adults. I també es solia creure que els joves pensaven en revoltar o subvertir aquests valors per tal de transformar la societat.

En tombar del segle XXI, ha succeït quelcom nou. Els uns i els altres han deixat de discutir. Es parlen menys que mai. No s'entenen ni en el desacord i l'estranyesa és un sentiment compartit. No és difícil emportar-se la impressió de que els adolescents i joves són rars, són matussers i que no s'entenen. De fet, la veritat de tot plegat és que els seus patiments, les seves incerteses, en definitiva, la seva fragilitat personal i social, produeixen vertader horror. La gent gran sap, a la intimitat, que avui dia els joves estan entremplats al mig de nous dèficits socials d'abast poc previsible. I la societat sembla cansada, recelosa de reflexionar sobre el futur que despunta per a tots plegats. El futur és un gran trencaclosques, si cap, més angoixant per les noves generacions.

En aquest temps de transició de la modernitat cap a una societat més oberta i flexible ha succeït quelcom de greu i és que la societat ha perdut el respecte als joves. No els pot mirar als ulls. No té res a dir sobre que s'espera d'ells. S'ha trencat la confiança entre generacions i cadascú va a la seva. L'escenari és de campí qui pugui.

Tot això té un nus. El capitalisme impacient, ocupat en el preu financer de les coses, ha enviat a fer punyetes el valor de la feina ben feta, l'expectativa de l'ascensor social i la seguretat en el treball. Aquest panorama afecta de manera important la confiança en el progrés i el lligam entre les persones. Els nous dèficits socials així ho reflexen. Un cop d'ull a qualsevol institució, tant se val si parlem de la familiar com del món de l'educació o del treball, sol donar aquest trist balanç: baixa lealtat institucional, disminució de la confiança informal entre les persones i dèbil coneixement de la organització.

El resultat no pot ser altre que l'esmicolament de la cohesió social. La fragmentació del teixit social, la atomització de les entitats i l'esperança desmesurada en el bàlsam que pot aportar la tècnica ha produït un home nou, confós amb la seva identitat, desidentificat amb el projecte social i depenent dels objectes que usa per consolar-se. L'Home Nou de la postmodernitat és una persona fràgil distinta del Home de la Raó de la modernitat. L'Home Nou es diu Individu.

Per anar ràpids, les construccions institucionals de la modernitat s'estan tornant líquides, s'estan fonent. I les relacions tendeixen a funcionar amb estereotips. I l'estereotip, el cop d'ull ràpid, fa que molt sovint, massa sovint, el brètol sense ànima representi a tots els joves. I des de aquí hem anat pendent avall. Hem passat a una estigmatització psiquiàtrica que fa que molts adoles-

cents i joves que pateixen per la dificultat de créixer com a persones i de trobar el seu lloc a la societat siguin valorats, alguns agosarats diuen que diagnosticats, de trastornats de la conducta. I sovint, si l'expressió de tot aquest epitafi es posa molt xunga, es passa de rosca i se'ls anomena desafiants o negativistes.

La cosa ha anat massa lluny. Estem en un moment on aquests diagnòstics fan el gruix principal de les consultes ateses en els centres de salut mental infanto-juvenil de Catalunya. I, dissortadament, no permeten entendre res.

Tampoc ens permet entendre que l'adolescent és una persona que està en una etapa de la vida en la que posa en tela de judici, en crisi, l'educació rebuda i la societat que l'aixopluga per a tal de poder separar-se de la seva família i tractar de fer-se responsable, a nom propi, de la pròpia vida.

D'ON PARTIM

Partim del consens que construeix la doxa? oficial sobre l'anomenat trastornat de la conducta. Fem parlar una mirada, construïda en dos temps, que produeix una imatge parcial del jove.

Primer temps: l'instant de veure. Rodríguez-Sacristán, catedràtic de psiquiatria de la Universitat de Sevilla, argumenta que un conjunt de conductes i formes d'actuació diverses, que no són una entitat clínica definida, tenen com element comú: molestar els altres i trencar les normes socials acceptades.

Segon temps: una conclusió precipitada. Les classificacions estadístiques dels trastorns mentals tant se val la europea, el CIE-10, com l'americana DSM. IV- consideren que la conducta trastornada es sol manifestar de manera persistent i reiterada. I pot arribar a ser agressiva, retardadora o violar consensos importants de la comunitat.

Si recapacitem ens adonem que aquests dos temps ens il·lustren de que el trastornat de la conducta no para de dirigir-se als adults per a tal de parlar com sap, molestant amb la seva manera de fer, i que el seu patiment té una lògica interna que fa que es presenti una i altra vegada de la mateixa forma, de manera repetida, fins que és intel·ligible per els altres. També que això té una història i que no ha començat de sobte a la pubertat.

Per tant, si no volem estigmatitzar massa aviat, a aquesta visió parcial li falta un temps intermedi: el de la conversa amb el trastornat i el seu entorn. Aquesta conversa, especialitzada i múltiple, és imprescindible per a comprendre la raó complexa del patiment que, en lloc d'expressar-se per la paraula, s'encarna en una conducta paradoxal que poc a poc ha anat cristal·litzant-se.

Per altra part, aquesta conducta és contradictòria, a la vegada l'apropa i el separa dels altres. Aquest temps interposat, entre l'instant de veure i la conclusió, ens permet comprendre la naturalesa complexa del malestar conductual que testimonia de la dificultat de créixer de la persona i de poder valdres per si mateixa.

Aquesta conversa entre uns quants, entre educadors, alumne, familiars i sanitaris, ens permet prendre consciència de les dificultats de tots plegats per viure i interpretar els signes del temps.

QUÈ DESCARTEM

No fem dins el mateix sac totes les conductes anòmales. Diferenciem el Trastorn de la Conducta (TC) d'aquells comportaments trastornats secundaris a una patologia mental principal explícita. Per tant, entenem que els comportaments patològics freqüents en els trastorns greus del desenvolupament, a les psicosis de la segona infància o de l'adolescència són de naturalesa diversa i no es poden confondre o barrejar amb els TC.

Així també passa amb els comportaments desordenats de certs quadres orgànics, injúries cerebrals i síndromes associats al retard mental.

Una altra cosa és la complexa relació del TC amb els síndromes de l'atenció i l'activitat considerats pels neuropediatres. La discussió excedeix l'abast d'aquest article. De totes maneres convé establir una important diferència: el destinatari últim de la conducta en el TC són els altres, molestar-los, i en el síndrome atencional o hiperactiu ho és el propi cos, asserenar-lo.

També descartem que el TC tingui una única presentació, la forma masculina. Sovint la presentació masculina eclipsa les presentacions femenines del quadre. El nois viuen amb molt dolor la desvaloració de la imatge i el temor de que la seva conducta impulsiva i incontrolada porti als altres a tenir la impressió d'estar davant una persona d'escassa intel·ligència o afectada de bogeria. Per contra, les noies carreguen les tintes en un temperament làbil justificat pel greuge que suposa la falta d'amor i reconeixement. De totes maneres, sol ser cert que els nois troben en el món escolar l'escenari privilegiat pel desplegament del seu malestar, mentre que les noies despleguen la seva conducta trastornada en espais propers a la família o a les relacions afectives.

QUÈ CAL ENTENDRE

Cal que l'escola i la societat entenguin per què alguns nois i noies, alumnes del sistema educatiu, es manifesten de manera persistent i repetida amb una conducta molesta pels altres.

La persistència i la repetició suposen una lògica interna del conflicte psíquic i no una voluntat personal. En lloc de la voluntat personal o joica ens trobem davant una elecció forçada. Cal parar cura amb que el trastornat sovint manifesta una relació d'estranyesa amb l'acte trastornat. Viu la seva conducta com si d'un somni o fantasia es tractés. Té una vivència de desrealització i es queixa de la impossibilitat de controlar-la.

PER QUÈ DIEM QUE ES TRACTA D'UN CONFLICTE PSÍQUIC

Partim de la idea de que el TC no és una entitat clínica psicopatològica. El TC manifesta una dificultat de maduració emocional i de creixença com a persona. La seva conducta és la manifestació objectiva del conflicte i l'estancament produeix un patiment experimentat com a dolor psíquic en la dimensió emotiva.

La falta d'elaboració mental produeix un sentiment aclaparador i la sensació d'estar fora del temps subjectiu de la vida. Fa viure a part de la dinàmica diària de la vida, com si un estès desplaçat, fora de lloc. Donald Winnicott, un magnífic pediatre i psi-

coanalista anglès, va anomenar aquesta particular manera de viure la vida com patir del sentiment de desposseïció. La persona se sent desheretada, no pot seguir el ritme de la maduració i de la relació amb els altres. La persona sospita que no ha tingut fortuna a la vida, que fracassa en els aprenentatges escolars i a les relacions afectives i educatives, perquè quelcom de necessari per fer el recorregut de les primeres etapes de la vida li ha estat negat.

Per tant, partim de la sospita de que el trastorn de la conducta és la manifestació d'una malaltia mental i acabem adonant-nos que el malestar conductual és l'encarnació d'un problema ètic, potser agreujat per l'estat de la nostra societat. Molts TC són rostres anònims de l'esperit del temps.

Deixem per properes entregues parlar de l'evolució del quadre, de la vivència familiar del fill conductual, la diferència entre TC i Trastorn de la Personalitat i la pregunta estrella: què es pot fer; què cal innovar a l'hora d'acompanyar l'evolució tòrpid de tants infants i adolescents que no troben altra manera d'expressar el seu malestar.

En definitiva, ens toca seguir donant corda a la cabòria de quins són els reptes ètics que tant l'educació com la salut mental han d'encarar en el traspàs de la modernitat. No és poca cosa. Ens hi juguem molt, no sols el malestar de les aules. To be continued com diuen a les sèries angleses.

Gener 2007

